

L'arxipèlag balear és la prolongació de les serralades bètiques, i ara aquestes illes són habitades per deu mil espècies, entre les quals destaca l'home com a exemplar més depredador. Mallorca és l'illa de les terres roges, dels boscos pererosos, de les aigües molt netes. Aquestes són definicions presents a l'informe titulat "L'estat del medi ambient. Illes Balears 1996", que ha realitzat la Societat d'Història Natural de les Balears i que ha editat la Caixa de Balears, "Sa Nostra".

Un aprovat mediambiental per a les Balears

Gina Garcías

L'informe es divideix en tres grans blocs: el primer estudia el substrat on es desenvolupa la nostra vida: la terra, l'aigua i l'aire. El segon, descriu, analitza, valora i fa conjectures sobre el ventall de vida que ens envolta, més científicament anomenat "diversitat biològica". Finalment, el tercer capítol destria el grau de compliment del mandat bíblic "creixeu i domineu la terra", que ara anomenem "ordenació del territori". Tot està escrit de forma sobria, clara i catalana, d'acord amb la coordinació realitzada conjuntament pels biòlegs Natàlia Llorente i Guillem Pons.

-Quines són les principals conclusions de "L'estat del medi ambient de les Illes Balears"?

-En termes generals s'ha de dir que la situació mediambiental a les Balears mereix una qualificació d'acceptable. En terminologia escolar jo li posaria un 4,5. Particularitzant els conceptes, hi ha temes francament molt ben resolts per la societat balear, com són la depuració de les aigües residuals, tot i que s'ha de dir també que entre un 70 i un 80% de les aigües depurades no es reaprofiten i encara es tiren a la mar. Som una comunitat pionera i puntera quant a depuració d'aigües, però no quant a gestió d'aigües depurades. En canvi, quant a la gestió d'aigua potable tenim moltes deficiències. Més de la meitat del cabdal es perd per les canonades de distribució, i això és molt greu per a una comunitat pobra en aigua com és la nostra. Manquen campanyes de conscienciació a favor de l'estalvi de l'aigua. Un altre tema on hi ha mancances és la deficient protecció dels espais naturals. Es consagra, per llei, la protecció d'alguns espais i després no es fa la gestió que la protecció d'aquests espais necessita. El nostre informe també mostra les raons científiques per les quals s'hauria de ser més valent i ordenar una major preservació de la serra de Tramuntana de Mallorca...

-Sembla que són conclusions que donen suport científic a les reivindicacions més proteccionistes que es fan a les Balears.

-Aquest document no s'ha inventat res. Tal vegada el que fa és documentar algunes de les impressions i les diagnòstics que es fan des de l'any 85.

-Alguns dels responsables dels fets que se citen, s'han sentit molestos per alguna de les conclusions d'aquest informe?

-No. Perquè aquest llibre és sobretot un element de treball i de discussió. A més, si es detecta qualque error, nosaltres no tindrèiem cap problema per rectificar-lo. En qualsevol cas la Societat d'Història Natural és una entitat independent, que té múltiples col·laboradors, i una veu pròpia. Això ens permet que ningú no ens condicioni, ni empreses, ni grups socials, ni partits polítics. A vegades els que fan feina a una conselleria o a determinada empresa no poden ser totalment independents.

EL DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE

-Aquest llibre assumeix la definició que sobre el terme "desenvolupament sostenible" fa la Comissió Mundial sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament, que diu: "És un desenvolupament que satisfà les necessitats del present sense comprometre la capacitat de les generacions futures per satisfer les seves." Vostè creu que ara tots els que diuen que volen un "desenvolupament sostenible" pensen el mateix?

-Estam contents que polítics i empresaris facin seu el terme "desenvolupament sostenible", però ens disgusta que es quedin només en les paraules. És el que ha passat amb les Directrius d'ordenació del territori. Les bones paraules inicials no ens han pogut ocultar que al darrere vénen noves autopistes, nous camps de golf, noves urbanitzacions... De la construcció litoral a la construcció interior... tot això no és massa sostenible.

-És el problema de les expressions ideològicament polisèmiques. Serveixen per quedar bé i no comprometen ningú.

-Ningú no és propietari de les paraules ni de les etiquetes. Ara tothom és ecologista. Tothom parla de l'ús sostenible del territori. Potser aquest consens inicial ja sigui una important passa endavant, però encara trob a faltar polítiques més conseqüents.

BIODIVERSITAT

-Tal com vostè recordava, "L'estat del medi ambient..." ens defineix com les Illes de les 10.000 espècies. És suficient biodiversitat?

-Nosaltres pertanyem a un ecosistema mediterrani, i aquesta és la xifra que hi toca haver. Hem de fer constar que s'han extingit algunes espècies a causa de l'acció de l'home a l'època prehistòrica, com va ser el "myotragus" (una cabra petita que habitava la muntanya mallorquina fa set mil anys), però aquesta xifra d'espècies vives, que només és aproximada, revela sobretot el gran desconeixement que encara patim sobre la natura que ens envolta. No tenim ni un simple catàleg, ni una llista sumària, dels animals que formen la fauna de les Balears. La majoria dels països occidentals tenen superat aquest tema des de fa molt de temps.

ELS DEPREDDADORS

-A quina època històrica l'home ha estat més depredador amb la resta de les espècies vives?

-Els vertebrats endèmics són els millors indicadors dels can-

Investigar aranyes i divulgar en català

Guillem Pons és, també, el director de publicacions de la Societat d'Història Natural de les Balears i, com a tal, és l'editor del "Bolletí de la Societat d'Història Natural de les Balears", que, amb periodicitat anual, publica en català les millors investigacions científiques relacionades amb les Balears.

-Quan era president del Govern, Adolfo Suárez creia que no es podien escriure articles científics en català.

-Doncs, miri. Feim intercanvis arreu del món, aquests articles són d'investigadors d'Austràlia, de Nova Zelanda, dels Estats Units... Una vegada publicats, enviam un exemplar als seus autors. Al principi els semblà estrany, veure'ls en una llengua que no coneixen, però a poc a poc se'ls fa entenedora. La publicació conté articles que no necessàriament fan referència a les Balears. Miri, aquest fa referència a una abella que es cria a la zona de Tarragona, aquest altre parla d'un grup d'escarabats que viu a Mallorca però també a Sudàfrica, aquest descriu una espècie de mosca que s'ha trobat a s'Albufera de Mallorca. A més, aquests llibres surten a bases de dades internacionals i a nosaltres, a més de la divulgació científica, ens agrada mostrar la nostra llengua.

-Vostè és biòleg. Quina és la seva especialitat?

-Faig la tesi doctoral sobre un tema d'invertebrats de les Illes Balears, concretament sobre unes aranyes. No em fa vergonya dir que som especialista en aranyes endèmiques de les Balears: les aranyes compleixen un paper important dins l'equilibri ecològic. Per exemple: un bosc no està format únicament pels arbres. El bosc precisa tenir uns fongs microscòpics per descompondre la matèria orgànica que

mor, i de la mateixa manera, també li fan falta alguns animals invertebrats que facin que tot aquest procés s'acceleri, i si hi ha molts d'invertebrats necessita que també hi hagi alguns depredadors que controlin la seva proliferació. Tots són necessaris, són com els instruments d'una orquestra.

-Quin és el misteri més seductor de les aranyes?

-En primer lloc, arribar a saber quantes espècies d'aranyes hi ha a les Balears. Es parla que en conjunt hi ha devers 10.000 espècies vives a les Balears però no sabem amb certesa quantes són. La catalogació dels vegetals és més completa. Els catàlegs de plantes del pare Bonafé són una base fonamental, i s'actualitzen permanentment. Ara ja podem comptar 1.700 plantes. Hi ha moltes més espècies animals, però se n'ha fet molt poca catalogació, encara. Hauríem de veure què és el que tenim, quines són les espècies més interessants, quines les més abundants... això i altres coses faig amb les aranyes. Ara faig la feina de taxonomia, és a dir, classificar totes les espècies d'aranyes que hi ha a les Balears.

-Quantes són?

-Moltes. Sembla que almenys són tres-centes. És una xifra sorprenent per als que coneixen una mica el tema. Igual passa amb els escarabats, ningú no hagués dit que hi ha més de dos mil espècies a les Balears, hi ha més classes d'escarabats que totes les espècies vegetals juntes.

-Què hem de fer quan ens topam amb una aranya?

-No és bo matar-les, perquè les aranyes protegeixen les cases, es mengen els moscards... i les terenyines són belles... A mi no em queda més remei que matar-ne algunes per estudiar-les.

vis ecològics de cada comunitat, i ens han mostrat que a les Balears el cop més traumàtic es va produir quan els homes arribaren a les Illes. Hi va haver un canvi faunístic molt important.

-Però, a quina època hi ha hagut més harmonia entre l'home i la natura? Sembla que ara és quan tenim més consciència de la capacitat de destrucció que té l'home. També és quan més destructius som?

-Hi ha distintes escales. El primer gran canvi es va produir fa set mil o vuit mil anys, quan les Balears varen rebre els primers homes. A partir de llavors els canvis han estat més suaus. I és efectivament ara quan les noves tecnologies poden destruir en poc temps el que els homes no han fet malbé durant molts anys. La tecnologia ha potenciat la capacitat depredadora de l'home.

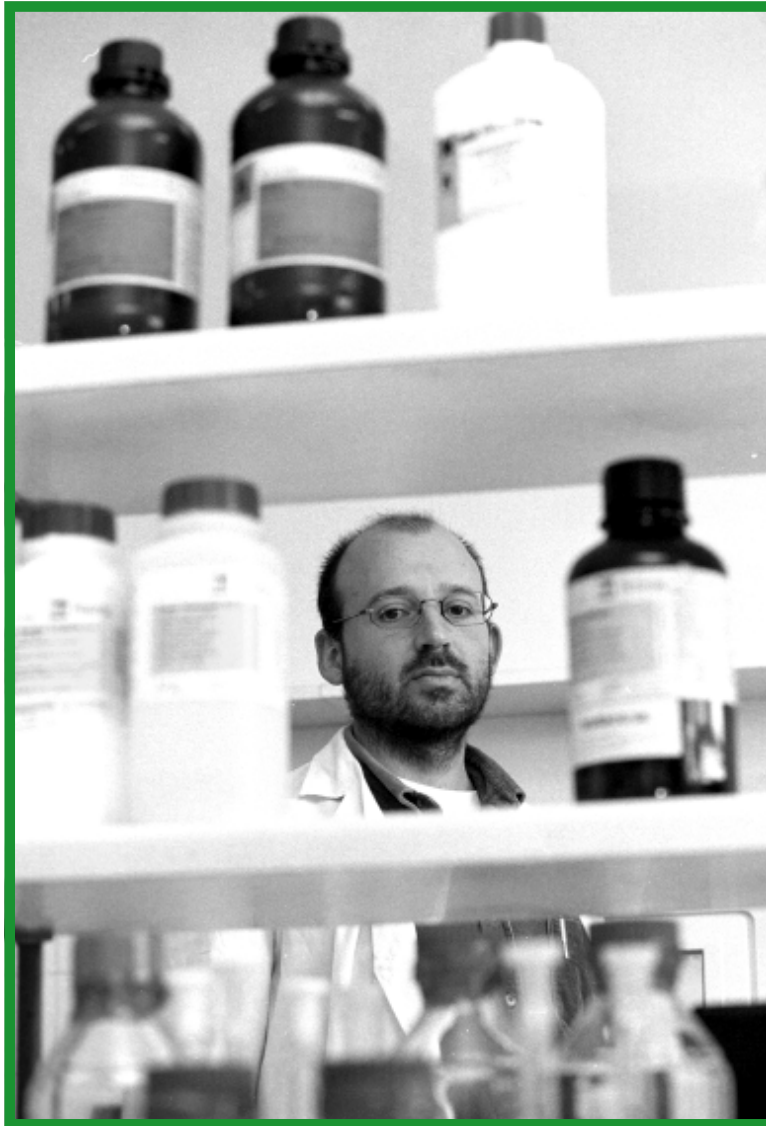
-Segons el seu informe els elements més agressius amb la silueta de les Illes són les pedreres i la reconstrucció de platges. Són un luxe, aquests mals tan poca cosa?

-No, no. En tenim més. El consum i l'alteració del territori es fa de moltes més maneres.

EL LITORAL

-Quin mal produeixen les campanyes de regeneració de l'arena de les platges?

-És un tema delicat. A més de les repercussions que té sobre la biologia marina el trasllat de milers de tones d'arena, la regeneració de platges tal com es fa ara és tudar els doblers. El transvasament d'arenas crea nous corrents marins i, quan han passat un màxim de

cinc a deu anys, la platja ja està desfeta, i, a més, la dinàmica litoral pot haver col·lapsat també l'entrada a un port o provocat altres alteracions. I dic que és tudar els doblers perquè la tesi doctoral que ha realitzat l'investigador Jaume Servera demostra que hi ha altres mètodes més eficaços i més barats per aconseguir que les platges no perdin la seva arena.

-Quins?

-S'experimenta de forma efectiva amb la col·locació d'uns substituïus a la vegetació, que sempre havia servit per retenir l'arena de les dunes i que ara, per diferents motius, és inexistent. Aquest substituïu és una línia de canyet que forma una barrera física que impedeix que les onades se'n duguin l'arena quan hi ha temporal. I a més l'arena queda fixada de forma natural a la platja. Ens agradaria molt que les autoritats tenguessin en compte aquestes investigacions a l'hora de decidir les seves inversions.

L'AIGUA

-Si canviem de tema, el seu informe assegura que consumim un 30% més de l'aigua que tenim. I revela dues dades que mai no s'han divulgat massa: primer, que els camps de

golf consumeixen només un 1% de l'aigua potable -amb tendència a substituir-la a poc a poc per aigua depurada- i que en canvi l'agricultura es beu un 65% de l'aigua potable. Es poden treure moltes conseqüències d'aquestes dades.

-Sí, sempre s'ha parlat dels camps de golf com de grans consumidors d'aigua, i veiem que realment només n'utilitzen un 1%. Però el problema dels camps de golf no és tant el consum d'aigua sinó el consum de territori que fan. Cada camp de golf representa un complex urbanístic important. Quant al consum d'aigua potable que fa l'agricultura, s'haurien de començar a fer campanyes ambicioses perquè els reguius es facin amb aigua depurada.

LA FUNCIÓ DE L'AGRICULTURA

-L'agricultura consumeix un 65% de l'aigua -un dels béns més escassos a les Balears- i crea menys d'un 2% de la riquesa. I cada dia que passa es veu més clarament que no és una activitat rendible. Quina és la seva funció en l'equilibri mediambiental? Aquesta funció és suficientment important com per mantenir l'activitat agrària?

-L'agricultura ha complit un paper molt important al llarg de la història, tot i que ara el sector terciari l'ha fet recular, i jo crec que continua tenint un paper important a les nostres illes, en primer lloc, com a forma de con-

servar determinats paisatges i, en segon lloc, com a proveïdora de determinats productes de qualitat que cada vegada més ciutadans saben apreciar. La preocupació mediambiental és una preocupació per l'equilibri natural, però també una preocupació per l'equilibri social. L'agricultura hauria de poder continuar consumint tota l'aigua que precisa, però les autoritats haurien de fer que l'aigua que consumís l'agricultura fos depurada i barata per als pagesos. Així hi hauria un doble aprofitament dels recursos.

-El Govern ha fet suficients esforços perquè els pagesos consumeixin aigua depurada, o li basta aconseguir que les platges siguin netes?

-Augmenta a poc a poc la reutilització de l'aigua depurada. Ara ja gairebé se n'empra un 30%. Els pagesos també haurien de ser un poc més llançats i acollir més positivament aquestes iniciatives. L'aprofitament de les aigües residuals per part dels pagesos per ventura hauria fet innecessària l'"operació vaixell" en la qual ens hem gastat entre 4.000 i 6.000 milions de pessetes.

LA PESCA

-En parlar de la pesca el seu informe coincideix amb el que

diuen els pescadors en arribar a port: que cada dia hi ha més poc peix. La situació és preocupant?

-Donar imatges catastrofistes és falsejar la realitat i no condueix a res. S'han d'analitzar els problemes reals, veure quines són les perspectives i cercar solucions a llarg termini. L'informe suggereix la implantació de vedes i la creació de reserves marines.

-L'experiència de Cabrera ha estat positiva?

-Ni sí ni no. Però s'ha de dir ben clar que a Cabrera es pesca més ara que quan l'arxipèlag no estava protegit, perquè els pescadors als quals se'ls ha mantingut la llicència de pesca al Parc Nacional han incrementat les seves captures. És un tema delicat. Quan el GOB i altres entitats demanaven, fa vint anys, que Cabrera fos un Parc Nacional, aquestes organitzacions es pensaven que Cabrera podria tornar a albergar els vellmarins. Ara veiem que no. Ara seria una ingenuïtat intentar dur el vellmarí, perquè es pesca més que mai a Cabrera, no hi ha cap cala on es pogués garantir la seva integritat.

-Cabrera no és, per a vostès, un bon exemple de reserva marina.

-No, en absolut. Però continuam fent feina. Ara la Conselleria d'Agricultura i Pesca estudia seriosament una proposta documentada de la Societat d'Història Natural de les Balears, que proposa que l'illa del Toro i les illes Malgrat de Mallorca siguin declarades reserves marines. De totes formes crear reserves de pesca no basta per solucionar el problema. S'ha de controlar també l'increment de l'activitat pesquera, que es fa cada dia amb unes arts més potents i més depredadores.

ELS BOSCOS

-Passem de la mar als boscos. Al seu informe s'explica que en pocs anys ha augmentat un 25% la superfície dedicada a bosc.

-Aquestes dades són el resultat d'un altre informe previ, crec que era del Banc Bilbao-Vizcaya, que deia que hi havia hagut a les Balears un augment del 25% de la superfície forestal. Nosaltres hem observat aquesta dada amb un cert escepticisme, perquè comptabilitza com a augment de la massa forestal el naixement de pins i altres coníferes a zones prèviament devastades pels incendis, quan és ben sabut que aquestes són espècies piròfites, és a dir, que per néixer necessiten precisament la prèvia destrucció causada pel foc. La imatge que nosaltres tenim de les Balears és una imatge més propera a un bosc mediterrani amb alzinar, que té un creixement més lent, i que li costa molt més de recuperar-se d'una catàstrofe com és la del foc.

-També s'hi diu que les Balears pateixen un procés de desertització.

-Aquest és un procés que afecta tota la Mediterrània, i no estrictament les Balears. La repetició dels incendis forestals a les mateixes zones empobreix dramàticament el sòl. Aquests factors contribueixen a provocar, a llarg termini, el canvi climàtic. La Cimera de Kioto demostra que aquests no són cants de sirena dels ecologistes, sinó que la gravetat del problema es fa evident. No és el forat a la capa d'ozó el que ara més preocupa, sinó l'efecte d'hivernacle de l'acu-

Guillem Pons (Palma, 1964) és zoòleg. Llicenciat en ciències biològiques, s'ha decantat per l'estudi de la fauna de la Mediterrània occidental, i ha centrat la major part dels seus estudis a les Balears, però també a altres regions de la Mediterrània com Còrsega, Sardenya, i el Llevant de la Península Ibèrica. Algunes de les seves recerques han estat patrocinades per la National Geographic Society. Amb la col·laboració de Miquel Palmer, Guillem Pons va fer el "Recull de la fauna endèmica de les Balears" (Palma, 1996), que ha rebut el premi Jaume I de l'Institut d'Estudis Catalans, en ser considerada la millor investigació que inclou les Balears i el País Valencià els darrers quatre anys. És membre de la Junta Directiva i director de les publicacions de la Societat d'Història Natural de les Balears. Aquesta societat es va crear a Mallorca fa quasi 50 anys amb l'objectiu d'investigar, divulgar i preservar el patrimoni natural de les Balears. La implantació de la Universitat a les Illes Balears i, posteriorment l'Institut d'Estudis Avançats, del Consell Superior d'Investigacions Científiques, donaren un nou impuls a l'activitat de recerca i divulgació de la Societat, que manté els seus objectius, rejovenida per la renovació periòdica dels seus òrgans de direcció.

mulació de CO₂, de la qual els països més industrialitzats són els més responsables.

-Què espera vostè de cimeres com la de Kioto?

-Poca cosa, la veritat. Cada dia som més escèptic. Amb la Cimera de Río ha estat igual. Passats cinc anys, què en queda de les esperançadores declaracions d'intencions i dels compromisos signats? Les coses continuen pràcticament igual.

LA CONTAMINACIÓ

-A l'Estat del medi ambient a les Balears també es parla de la contaminació que es produeix a aquestes illes: de la contaminació que causa la producció d'energia, de la provocada pel tractament dels fems, de la contaminació sonora de l'aeroport i de la que provoca la indústria de l'oci... Però si es mira el cel, la situació no sembla tant preocupant.

-El problema no és tant si s'ha arribat o no a una situació preocupant, com saber si es fa tot el que es pot fer per mantenir la qualitat mediambiental de les Balears. Nosaltres som una comunitat rica i és clar que podem comprar i pagar el dèficit d'energia o el dèficit d'aigua que patim. Però hauríem de saber que no tot es pot comprar i, a més hem de ser conseqüents. Per exemple, és una barbaritat comprar Mondragó per fer un parc natural i a continuació permetre que els cotxes aparquin sobre les dunes, fins a la platja. No és normal permetre tantes visites al parc de s'Albufera, és un parc massa massificat, ja un parc malmenat. El nostre informe vol ser un document científic i fred, però també una base per fer una crida a la consciència col·lectiva, perquè nosaltres pensam que l'estat del medi ambient a les Balears depèn de nosaltres.